

آثار حضور در مسجد

هشت اثر برشمرده شده است:

«مَنْ اخْتَلَفَ إِلَى الْمَسْجِدِ أَصَابَ إِحْدَى الثَّمَانِ؛ أَخَا مُسْتَفَاداً فِي اللَّهِ، أَوْ عِلْماً مُسْتَظَرِّفًا أَوْ آيَةً مُخَكِّمَةً أَوْ يَسْمَعُ كَلِمَةً تَدُلُّ عَلَى هُدًى، أَوْ رَحْمَةً مُنْتَظَرَةً، أَوْ كَلِمَةً تُرَدُّهُ عَنْ رَدِيٍّ، أَوْ يَثْرِكُ ذَنْباً خَشِيئَةً أَوْ حَيَاءً؛^۳ کسی که به مسجد رفت و آمد می‌کند، یکی از منافع هشتگانه نصیب او می‌شود: برادری مفید و با ارزش در راه خدا، یا علم و دانش نو، یا دلیل و برهان محکم [برای تثبیت عقاید]، یا کلماتی که

مسجد خانه خدا در زمین،^۱ مرکز وحی،^۲ منبع فیوضات معنوی و برکات گوناگون برای نمازگزاران و جامعه اسلامی است. بی‌گمان مکانی که چنین جایگاهی نزد خداوند دارد، حضور در آن، آثار فراوانی را خواهد داشت و بدون تردید شامل حال مکلفان و حاضران در مسجد اعم از زن و مرد نیز خواهد بود.

آثار حضور در مسجد چنان متنوع است که به سختی می‌توان پیرامون تمامی آنها سخن گفت؛ چنانکه در یکی از احادیث امام علی علیه السلام، برای حضور در مسجد

۱. مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۲۱۳ و ۳۵۹.

۲. کنز العمال، ج ۷، ص ۴۴۸.

۳. وسایل الشیعه، ج ۳، ص ۴۸۰.

را آفرید، بار دیگر در رستاخیز باز می‌گردید.»

۲. آثار علمی

کارکرد علمی مسجد در عصر رسول خدا ﷺ و توصیه‌های ائمه علیهم‌السلام در این باره، ما را با یکی دیگر از آثار حضور در مسجد آشنا می‌سازد. رسول خدا ﷺ فرمود: «كُلُّ جُلُوسٍ فِي الْمَسْجِدِ لَعْنَةُ الْأَثَلَةِ: قِرَاءَةُ مُصَلٍّ أَوْ ذِكْرُ اللَّهِ أَوْ سَأَلٌ عَنِ عِلْمٍ؛^۱ هر نشستنی در مسجد بیهوده است، مگر اینکه برای سه کار باشد؛ خواندن قرآن، ذکر خدا، پرسش از علم.»

۳. آثار اجتماعی

مسجد به عنوان یک مرکز دینی برای عموم، نقش اساسی در شکل‌گیری اجتماعات مسلمین دارد. از این جهت بطور طبیعی مسجد می‌تواند کارکرد اجتماعی نیز داشته باشد. حضور زنان و مردان و تبادل

موجب هدایت شود [می‌شنود]، یا رحمت مورد انتظاری [شامل حال او می‌شود]، یا مواعظی که او را از فساد و گناه باز دارد، [می‌شنود]، یا به خاطر ترس یا حیا و آبروی خود گناهی را ترک می‌کند.»

برخی از آثار حضور در مسجد را می‌توان به شرح زیر مورد مطالعه قرار داد:

۱. آثار عبادی

از مساجد به عنوان خانه‌های خدا در زمین^۱ و نیز خانه‌های متقیان^۲ و مؤمنان^۳ یاد شده است. این عنوان به خوبی ماهیت عبادی مسجد را نشان می‌دهد؛ اینکه مسجدها، اولاً و اساساً برای ایجاد ارتباط بین بنده و معبود او و اعلام بندگی و عبودیت برای آفریدگار بنا می‌شوند. بر این اساس نیز اصلی‌ترین اثر حضور در آن در بعد عبادی خواهد بود: «وَأَقِمْ وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ»؛^۴ «[هنگام عبادت و] در هر مسجدی به سوی او توجه کنید و او را بخوانید و دین [خود] را برای او خالص کنید. همچنان که در آغاز شما

۱. مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۱۳.

۲. همان، ص ۳۵۹.

۳. کنز العمال، ج ۷، ص ۶۵۰.

۴. اعراف/۲۹.

۵. بحار الانوار، ج ۷۷، ص ۸۶؛ وسایل الشیعه،

ج ۳، ص ۸۶.

جامعه دینی را از فساد و گناه پاک کرده و مسلمین را به سمت یک جامعه سالم هدایت کند:

«أَوْ كَلِمَةً تَرْدُّهُ عَنْ رِدْيِ أَوْ يُشْرِكُ ذَنْبًا خَفِيَّةً أَوْ حَيَاءً؛ یا کلماتی می‌شنود که او را از فساد و گناه باز می‌دارد. و یا به خاطر ترس [از خدا] یا حیا و آبرو، گناهی را ترک می‌کند.»

بر این اساس حضور در مسجد، می‌تواند نقش بازدارنده در ارتکاب جرایم و گناهان نیز داشته باشد.

۴. آثار سیاسی

مسجد همواره در کنار کارکرد اجتماعی، عبادی و معنوی خود، کانون سیاسی در جامعه مذهبی نیز بوده است. این موضوع چه در زمان پیامبر و چه در زمان خلفاء و امام علی علیه السلام و دیگران قابل پیگیری است و نمونه‌های فراوانی درباره آن می‌توان ذکر کرد.

در این دوران نه تنها آثار سیاسی حضور مردان در مسجد بلکه آثار سیاسی حضور زنان در مسجد نیز

اخبار و اطلاعات اجتماعی، جویا شدن از احوال هم و احوال مسلمین، تنها بخشی از این ظرفیت بزرگی است که مساجد دارند. در این مکانها مؤمنان فرصت می‌یابند با جمعی آشنا شوند که از نظر دین و عبودیت با آنان هم‌رنگ هستند و توان ایجاد گروه‌های اجتماعی هماهنگ را دارند. بنابراین آنان می‌توانند از بین اهل مسجد برادران یا خواهران مناسبی، از حیث دینی، برای خود بیابند که طبعاً آثار آن در ابعاد اجتماعی بروز خواهد کرد.

امام صادق علیه السلام فرمود: «لَا يَرْجِعُ صَاحِبُ الْمَسْجِدِ بِأَقْلٍ مِنْ إِخْدِي كَلَاثِ خِصَالٍ... وَإِنَّمَا أَخْيَسْتَفِيدُهُ فِي اللَّهِ؛ اهل مسجد به کمتر از یکی از سه چیز از مسجد بر نمی‌گردد [که یکی از آنها] دوستی است که از او در مسیر خدا استفاده می‌کند.»

زنان و مردان با حضور در مساجد، می‌توانند از یک اجتماع سالم دینی بهره‌مند شوند.

طبق روایتی که از امام علی علیه السلام نقل شد، تأثیرات رفتاری که حضور در مسجد برجای می‌گذارد، می‌تواند

۱. وسایل الشیعه، ج ۳، ص ۴۷۷.

حضور زنان و مردان و تبادل اخبار و اطلاعات اجتماعی، جویا شدن از احوال هم و احوال مسلمین، تنها بخشی از این ظرفیت بزرگی است که مساجد دارند.

حدیثی به آن اشاره فرموده است: «مَا جَلَسَ قَوْمٌ فِي مَسْجِدٍ مِنْ مَسَاجِدِ اللَّهِ تَعَالَى يَتَلَوْنَ كِتَابَ اللَّهِ [و] يَتَذَكَّرُونَ سُنَّةَ نَبِيِّهِمْ إِلَّا تَنَزَّلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَعَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَةُ وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ؛^۱ قومی [با یکدیگر] در مسجدی از مساجد خداوند متعال برای تلاوت و آموختن قرآن نشینند؛ مگر آن که آرامش برایشان نازل و

مشهود است. که حضور حضرت فاطمه علیها السلام در مسجد و دفاع وی از حق ولایت علی علیه السلام، یکی از آنهاست. همچنین سخنرانی حضرت زینب در مسجد که از مسلمات تاریخی است.^۱ این اثر را در انقلاب اسلامی نیز می توان به خوبی مشاهده کرد.

تربیت سیاسی که در مسجد ارائه می شود، به دلیل ماهیت مذهبی آن می تواند نسلی را پدید آورد که پشتوانه جامعه دینی باشند و در برابر حوادث سیاسی هوشیاری لازم را داشته باشند. از این رو حضور زنان در کنار مردان در مسجد ضروری می باشد، چرا که اگر زنان از حضور در این مکان محروم شوند، در واقع این تربیت بطور ناقص انجام خواهد شد. در حالی که بانوان به دلیل تأثیر عمیق تر بر فرزندان و نقش تربیتی خود، در صورت برخوردار بودن از تربیت سیاسی مسجد، بلوغ سیاسی را بطور شگفت انگیزی افزایش خواهند داد.

۵. آثار روحی و اخلاقی

فضای مسجد، نورانی و الهی است. چنانچه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز در

۱. برای مطالعه بیشتر پیرامون حضور سیاسی زنان در مساجد رجوع کنید به بلاغات النساء، بانوانی مثل سوده همدان و ...

۲. مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۳۶۳.

بارها در مشکلات مختلف در تنگنا قرار می‌گیرند، بیشتر از مردان نیازمند آرامش و یافتن محلی برای کسب راحتی روانی هستند. و البته در فضایی به نام مسجد که اساس آن بر نورانیت، عبودیت و ارتباط خالق و مخلوق است، امکان فراهم شدن آن بیشتر است. ویژگی‌هایی که در جماعت هست، در غیر آن نیست.

امام صادق علیه السلام فرمود: «كَانَ أَبِي إِذَا حَزَنَهُ أَمَرَ جَمَعَ النِّسَاءِ وَالصَّبِيَّانَ ثُمَّ دَعَا وَآمَنُوا؛ هرگاه پدرم از چیزی غمگین می‌شد، زن‌ها و بچه‌ها را فرا می‌خواند و دعا می‌کرد و آنها آمین می‌گفتند.»

۶. آثار معنوی و اخروی

در روایات از ثوابها و اجرهای متعدّد برای حاضران در مساجد، فراوان یاد شده است از جمله:

۱. «إِنَّ فِي التَّوْرَةِ مَكْتُوبًا: إِنَّ تَيْبَتِي فِي الْأَرْضِ الْمَسْجِدِ فَطُوبَى لِمَنْ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِي ثُمَّ زَارَنِي فِي بَيْتِي وَحَقَّ عَلَيَّ الْمَرْوَرِ أَنْ يُكْرِمَ الزَّائِرُ؛^۲ در تورات نوشته شده است که [خداوند می‌فرماید:] مسجدها

رحمت الهی شامل حال آنها شود. و خداوند از آنها در میان کسانی که نزد او هستند یاد می‌کند.»

در حدیث دیگری از آن حضرت می‌خوانیم که فرمود: «مَنْ كَانَتْ الْمَسْجِدُ بَيْتَهُ صَمِنَ اللَّهُ لَهُ بِالرُّوحِ وَالزَّاحَةِ وَالْجَوَائِزِ عَلَى الصِّرَاطِ؛^۱ هر کس که مسجدها خانه‌اش باشد، خداوند آسایش و آرامش و عبور از صراط را برای او ضمانت می‌کند.» و این گونه است که مؤمن در مسجد، به مانند ماهی در دریا می‌ماند. اطمینان و آسایش حاصل از حضور در مسجد، توانایی انجام صحیح وظایف و تکالیف شرعی دیگر را نیز بدست خواهد داد.

در این زمینه این نکته را نیز یادآور می‌شویم که به دلیل لطافت‌های روحی و تأثیر پذیری عاطفی شدید در بانوان، نیاز به حضور برای کسب آرامش الهی و قلبی، درباره آنان بیشتر احساس می‌شود.

از نظر اخلاقی نیز وضع به همین ترتیب است؛ زیرا زنان به دلیل اینکه بیشتر عمر خود را در خانه‌ها صرف خانه داری و تربیت فرزندان می‌کنند و

۱. همان، ج ۳، ص ۵۵۴.

۲. وسایل الشیعة، ج ۳، ص ۴۸۲.

خانه‌های من در زمین هستند. خوشا به حال کسی که خود را در خانه‌اش تمیز کند و در خانه‌ی من به زیارت‌م بیاید و حق زائر این است که میزبان او را محترم شمارد.»

۲. قال رسول الله ﷺ: «الْمَسْجِدُ سُوقٌ مِنْ أَسْوَاقِ الْآخِرَةِ قِرَاطَهَا الْمَغْفِرَةُ وَتَحْفَتُهَا الْجَنَّةُ»^۱ مساجد بازاری از بازارهای آخرتند. آمرزش [و بخشش] از وسایل پذیرایی آنها است و هدیه آنها بهشت است.»

۳. قال رسول الله ﷺ: «سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ... رَجُلٌ قَلْبُهُ مُتَمَلِّقٌ بِالْمَسْجِدِ إِذَا خَرَجَ مِنْهُ حَتَّى يَعُودَ إِلَيْهِ»^۲ هفت گروه در قیامت مورد توجه خدا قرار می‌گیرند... [که از جمله آنهاست،] شخصی که وقتی از مسجد خارج می‌شود تا زمان برگشت، توجه‌اش به مسجد باشد.»

۴. قال الصادق عليه السلام: «الْأَبْرَجُ ضَاحِبُ الْمَسْجِدِ بِأَقْلٍ مِنْ إِحْدَى ثَلَاثِ خِصَالٍ: إِمَّا دُعَاءٌ يَدْعُو بِهِ يَدْخُلُهُ اللَّهُ بِهِ الْجَنَّةَ وَإِمَّا دُعَاءٌ يَدْعُو بِهِ فَيَضْرِبُ اللَّهُ عُنُقَهُ بِهِ بِلَاءٍ الدُّنْيَا...» اهل مسجد به کمتر از یکی از سه ویژگی باز نمی‌گردد: یا دعایی

می‌کند که خداوند به برکت آن، او را به بهشت می‌برد، یا دعایی می‌کند که به سبب آن بلای دنیا را از او دور می‌کند و یا...»

این همه نشان می‌دهد، حضور در مسجد، علاوه بر آثار دنیوی، از جنبه اخروی و کمالات معنوی نیز - به عنوان عاملی تأثیرگذار - مورد توجه است. نقل است که شیخ الرئيس ابوعلی سینا برای ابو سعید ابوالخیر نوشت: چه لزومی دارد، مردم همه در مسجد اجتماع کنند، باینکه خداوند از رگ گردن به انسان نزدیکتر است. هر جا که باشی اگر رابطات با خدا برقرار باشد، نتیجه خواهی گرفت. وی در پاسخ نوشت: اگر چند چراغ در یک جا روشن باشد، اگر یکی از آنها خاموش شد، چراغهای دیگر روشن است، ولی اگر همان چراغها هر کدام در یک اطاق باشد، اگر یکی از آنها خاموش شد، آن اتاق در تاریکی فرو خواهد رفت. انسانها نیز این گونه‌اند؛

۱. مستدرک، ج ۳، ص ۳۶۱؛ بحار الانوار، ج ۸۱،

ص ۴؛ امالی طوسی، ص ۱۳۹.

۲. وسایل الشیعة، ج ۳، ص ۴۸۱.

مسجد، زنان و مردان مشترک‌اند و تبعیض بین آنها به چشم نمی‌خورد، اما نکته‌ای وجود دارد که اطلاع از آن، موجب درک مطلوب بودن حضور بانوان است. حقیقت این است که بانوان فرصت بیشتری در اختیار دارند بر خلاف مردان که اغلب عمر آنان را موضوع تأمین معاش اشغال می‌کند. همچنین، همبستگی و دل‌بستگی بین زنان بیشتر از مردان است و آنان قدرت انتقال و سرعت انتقال بیشتری نسبت به مردان دارند و در تبادل اطلاعات دینی، سیاسی، اخلاقی و اجتماعی موفق‌تر هستند. و نیز به دلیل لطافت روحی و صافی قلب و عاطفه مادری و همسری توان تأثیرگذاری بیشتری در خانواده دارند. از این جهت است که حضور آنان در مسجد، می‌تواند کل فضای خانواده و به دنبال آن جامعه را دگرگون کند. از سوی دیگر، ویژگیهای اخلاقی و سلیقه‌ای بانوان به گونه‌ای است که آنان می‌توانند خدمات بیشتر و بهتری برای مسجد ارائه کنند.

تربیت سیاسی که در مسجد ارائه می‌شود، به دلیل ماهیت مذهبی آن می‌تواند نسلی را پدید آورد که پشتوانه جامعه دینی باشند و در برابر حوادث سیاسی هوشیاری لازم را داشته باشند.

بعضی گناهکارند، اگر تنها باشند، شاید موفق به کسب فیوضات الهی نشوند، ولی اگر در جمع باشند، شاید خداوند به برکت افراد دیگر، آنها را هم مشمول برکات خود سازد.^۱

نکته:

هرچند در تمام ثمرات حضور در

۱. داستانها و پندها، ج ۹، ص ۵۸.